

його створює, його ментальності, духовності, звичаїв, традицій, і особливо смислів та цінностей загальнолюдського плану. В такому разі, українському законодавцю, представникам виконавчої влади та місцевого самоврядування, які наділені функцією делегованої правотворчості, треба перестати сприймати закон і законодавчу діяльність як свавільну діяльність, вільну від морально-етичного змісту, від національної правової традиції, від тих смислів та цінностей, які творить український народ, стверджує і захищає. Інакше кажучи, всім суб'єктам правотворчості треба повернутися до юснатуралізму, який акцентує на нерозривній єдності права та моралі, і стати авторами правових законів, які такі необхідні для українського суспільства, що вже давно втомилося від законодавства аморального, неправового.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-6>

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Волохов Олексій Сергійович

кандидат юридичних наук,

докторант відділу теорії держави і права

Інститут держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Позитивний досвід європейських країн щодо формування ефективного законодавства вказує на необхідність гармонізації національного законодавства до загальноновизнаних міжнародних стандартів. Серед останніх, особливу роль мають міжнародні стандарти захисту прав людини, що містяться у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та рішеннях Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). При цьому практика ЄСПЛ має все більший вплив на національні правові системи європейських держав.

Варто зазначити, що стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» вказує, що українські суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Суду як джерело права. У статті 1 цього ж Закону визначено, що практикою Суду вважається практика ЄСПЛ та Європейської

комісії з прав людини, яка до 1998 року вважалась проміжною ланкою розгляду індивідуальних заяв.

Отже, практика ЄСПЛ є частиною національного законодавства та має застосовуватись у нерозривному поєднанні з положеннями Конвенції та її протоколів. Особливої актуальності набуває питання впливу цієї практики на формування та прийняття нового ефективного законодавства. Адже, внаслідок прийняття рішень ЄСПЛ, в яких констатувалась наявність структурної проблеми в правовій системі України, до законодавства України пропонуються зміни, спрямовані на усунення його системних недоліків. Зазвичай у своїх рішеннях ЄСПЛ залишає на розсуд держави питання обрання засобів, які будуть використані нею для виконання своїх зобов'язань. Проте окремий контроль за виконанням рішень ЄСПЛ здійснює підпорядкований Комітету міністрів Ради Європи департамент, який є у структурі секретаріату організації та здійснює постійний діалог з державою про виконання рішень і розв'язання системних проблем.

З метою сприяння ефективному виконанню своїх рішень ЄСПЛ може використовувати процедуру пілотного рішення, що дозволяє йому прямо вказати на існування структурної проблеми в законодавстві та зазначити державі-відповідачу конкретні заходи або дії, які слід здійснити.

Кодифікація процедури ухвалення пілотного рішення була закріплена у статті 61 Регламенту ЄСПЛ, яка набула чинності 31 березня 2011 року. У результаті цієї кодифікації було розширено перелік порушень, які підлягали усуненню шляхом пілотної процедури. Такі порушення можуть бути не лише вже констатовані в силу наявності великої кількості заяв, але й потенційними. Згідно зі ст. 61 Регламенту ЄСПЛ, останній розпочинає процедуру пілотного рішення, якщо з обставин справи впливає наявність структурних чи системних проблем, які спричинила або можуть спричинити звернення з подібними заявами. У резолютивній частині таких рішень обов'язково зазначається природа структурної чи системної проблеми, що призводить до порушень Конвенції, та заходів, які слід застосувати державі-відповідачу для усунення такої проблеми. При цьому, існує дві категорії справ, щодо яких може бути застосована пілотна процедура: 1) справи, що стосуються «єдиної події великого масштабу» та 2) справи, які впливають зі структурної (системної) дисфункції у державі [1, с. 160].

Актуальність дослідження та виконання пілотних рішень ЄСПЛ для України полягає в необхідності усунення законодавчих прогалин з метою виконання положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод та фактичного приведення законодавства у відповідність із європейськими стандартами у сфері захисту прав людини.

Щодо України наразі є ряд пілотних рішень, які потребують окремої уваги з боку законодавця та виконавчих органів влади.

Найбільш відомим серед них є пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine) від 15 жовтня 2009 року (заява № 40450/04). У цій справі ветеран-військовослужбовець скаржився на тривале невиконання судових рішень, що зобов'язували органи влади виплатити йому заборгованість з пенсійних виплат. Своім рішенням ЄСПЛ вказав на невиконання Україною рішень суду, в яких держава Україна виступала боржником в особі тих чи інших державних органів або підприємств, а отже державу було зобов'язано запровадити один чи кілька ефективних засобів правового захисту, які б гарантували належну та достатню компенсацію за невиконання чи затримку у виконанні рішень національного суду.

Для виконання цього рішення Верховна Рада прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який встановив гарантії держави щодо виконання судових рішень про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган (державне підприємство). Окрім того, на виконання пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду» від 5 червня 2012 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 440 «Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою» від 3 вересня 2014 року. При цьому, окремі прогалини законодавства щодо виконання рішень суду проти держави існують досі.

На іншу структурну проблему у законодавстві ЄСПЛ вказав у Рішенні по справі «Сукачов проти України» (Sukachov v. Ukraine) від 30 січня 2020 року (заява № 14057/17). Суд дійшов висновку про наявність в Україні триваючої структурної проблеми щодо умов тримання осіб під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. ЄСПЛ вимагав запровадити ефективний превентивний та компенсаторний засіб щодо неналежних умов тримання під вартою щонайменше протягом 18 місяців з дати набуття рішенням статусу остаточного та надав перелік комплексних засобів для вирішення цієї структурної проблеми [2].

На виконання цього Рішення ЄСПЛ, Кабінет Міністрів України підготував та рекомендував Верховній Раді прийняти законопроект 5652 від 11.06.2021 року щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання. Законопроектом пропонується внести зміни до статті 107 Кримінально-виконавчого кодексу України, статті 9 Закону

України «Про попереднє ув'язнення» та закріпити право засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та осіб, взятих під варту, утримуватися в належних умовах, а у випадку порушення такого права мати можливість звернення до комісії з розгляду скарг на неналежні умови тримання в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань і в разі незгоди з рішенням вказаної комісії оскаржувати його в суді.

Контроль за дотриманням належних умов тримання осіб, взятих під варту та осіб, засуджених до позбавлення волі здійснюють комісії з розгляду скарг на неналежні умови тримання в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань, які діють на підставі розроблених Кабінетом Міністрів України положень.

Вже 21.11.2024 року вказаний законопроект було розглянуто Верховною Радою та прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання» 3939-IX.

Закон 3939-IX також передбачає механізм відшкодування за неналежні умови тримання, зокрема:

- скорочення строку, з якого може бути застосовано умовно-дестрокове звільнення;
- можливість заміни покарання на більш м'яке або зняття судимості згідно з нормами Кримінального кодексу України;
- звільнення від відшкодування витрат на утримання засудженого за період перебування в неналежних умовах;
- виправлення умов утримання [3].

Слід зазначити, що наразі на розгляді у ЄСПЛ перебуває понад 8000 заяв проти України, а за кількістю скарг держава перебуває у п'ятірці лідерів. Як стверджує суддя ЄСПЛ від України М. Гнатовський, така значна кількість скарг свідчить, що Україна має системні проблеми у пенітенціарній, правоохоронній і судовій системах, проблеми з правом власності, а також з «функціонуванням правової системи загалом» [4]. Власне аналіз практики ЄСПЛ, як у справах проти України, так і в окремих справах проти інших держав-учасників Конвенції має бути предметом активного наукового дослідження для наукового забезпечення та контролю законопроектної роботи.

Отже, практика ЄСПЛ є частиною національного законодавства та має застосовуватись у нерозривному поєднанні з положеннями Конвенції та її протоколів, особливо враховуючи європейські стандарти, що нею формалізовані. Важливу роль серед рішень ЄСПЛ відіграють пілотні рішення, які направлені на подолання системних проблем національного законодавства. Актуальність таких рішень ЄСПЛ для

України полягає в усуненні законодавчих прогалин з метою виконання положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод, формування ефективного законодавства шляхом його приведення у відповідність із європейськими стандартами у сфері захисту прав людини.

Література:

1. Григоренко А. О. Особливості і процедура ухвалення пілотного рішення Європейським судом з прав людини. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. № 4 (53). С. 158–163.

2. Інформаційний бюлетень Пілотні рішення ЄСПЛ URL: <https://rm.coe.int/factsheet-5-fs-pilot-judgments-uk/1680a22060>

3. Картка законопроекту Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо заходів, спрямованих на поновлення прав засуджених осіб та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26994>

4. На розгляді Європейського суду з прав людини перебуває 8 тисяч заяв проти України URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3869566-na-rozgladi-espl-perebuvae-8000-zaav-proti-ukraini.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-7>

ЕСТЕТИКА ДЕРЖАВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІМІДЖУ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Гаркуша Євгеній Олексійович

*аспірант кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Сьогодні спостерігається тенденція того, що все більша кількість людей зацікавлена в збереженні своєї ідентичності та культурних особливостей своїх країн. Особливості регіону, певних національних традицій, історичної пам'яті народу, ідеології та світогляду створюють цілісний образ, на основі якого ідентифікують певну державу серед усієї світової спільноти. За останні півстоліття технологічного прогресу, інформаційних війн та розповсюдження мережі «інтернет» по всіх континентах, виокремилися певні тенденції не тільки українського, а й загальносвітового, розвитку, серед яких можна окремо виділити перехід до постінформаційного суспільства, розширення масштабів